
Våra öar Nr 2 / 2003

Stort och smått från Björkö-Arholma Hembygdsförening

Stockbåtsgåtan löst!

I förra numret av Våra öar berättade vi att Per Öhman i Samkarby dragit upp en stockbåt ur Salnö Insjö.

En flisa från båten skickades till Ångströmlaboratoriet i Uppsala, där man analyserade den med C 14 metoden. Metoden bygger på att trä innehåller små mängder av radioaktivt kol. Med hjälp av kolets s. k. halveringstid kan man bestämma åldern på träet.

Analysen gav ett intressant resultat. Båten är 340-420 år gammal, och kan alltså vara från slutet av 1500-talet till ca mitten av 1600-talet.

Vi kan alltså tänka oss att någon Salnöbonde använde båten för fiske när Gustav Vasas söner regerade i Sverige, eller var det när Gustav II Adolf härjade i Tyskland.

Hembygdsföreningen har anmält fyndet till länsantikvariens fornminnesregister.

Hör gärna av dig till Våra öar om du känner till något som kan vara ett fornminne, t. ex. en stensättning, en gammal husgrund eller annat som kan berätta om Björkö förr.

Stapelbädd i Lervik?

När Hemvikens tomtägareförening röjde sitt område i september upptäckte man en "stensättning" i hagmarken nära norra stranden i Hemviken (Lerviken).

Det är en stor samling grov natursten, ganska tätt utlagd i slutningen ner mot viken. Den är avlång i formen, ungefär 25 meter lång och 8 meter bred, dock utan att vara påtagligt fyrkantig. Det är uppenbart att stenarna är ditlagda – men varför?

Kan det möjligen vara en stapelbädd? Vi vet att man har byggt fartyg i Lervik, och även i Glämsta på motsatta stranden. I Lervik byggdes t. ex. skonerten Olof Wiik på 1870-talet.

Vår förste fjärdingsman

Lena Lundegren lämnade ett tiotal äldre fotografier till redaktionen. Bilderna fanns i huset där hon bor, men hon kände inte igen någon av de fotograferade personerna. På en av bilderna sitter en uniformerad man med medalj på bröstet. Bilden är vikt och på baksidan har någon textat: Fjärdingsman, Björkö, Eriksson.

Den noteringen räckte för Siri Dahlberg, som efter ett par veckor hade identifierat Björkö-Arholmas förste fjärdingsman. Hon skriver:

”Erik Teodor Eriksson, trädgårdsarbetare, fjärdingsman, född 30.7.1871 i Frötuna församling. Finns 1.1 1914 i Skeppsmyra. Flyttade 1918 till Skenninge. Död 23 maj 1923.

Han var trädgårdsarbetare i Kulla och valdes till fjärdingsman i Björkö-Arholma den 23 december 1917. Kom från byn Simlom vid Lommaren och kallades ”Simsarn”. Bodde en tid i Skenninge. Tyckte om att fiska. Häven, som han fångade agnfisk med, en s. k. sabbick, hänger i Albin Lindbergs uthus i Rumshamn. Planterade många fruktträd och prydnadsväxter på ön. Han mottog vid en ceremoni i kyrkan Patriotiska Sällskapets medalj för sitt nit inom trädgårdsnäringen.”

Tyvärr har vi inte lyckats identifiera personerna på de övriga bilderna. Är det någon som vill titta på fotografierna, så ring Jerker Persson, 0176-915 55.

Är denna stilige yngling från Björkö-Arholma?

Skytteföreningen för 50 år sedan

I *Boken om skytte*, som förlaget Bygd och Folk gav ut 1950, finns bl. a. presentationer av skytteföreningar. Där hittade vi följande bidrag av Bertil Karlsson, Söderängen, som då var ordförande i Björkö Arholma Skytteförening:

”Den 9 mars 1941 återupptogs det frivilliga skyttearbetet på initiativ av ortens hemvärn, som då bildats och för sin utbildning var i behov av en skjutbana. Redan vid sekelskiftet hade en sådan anlagts på södra delen av Björkö, vartill mark upplåtits av ägaren till Lyckhems gård och denna iståndsattes på nytt och försågs med tre tavelställ av modern konstruktion. Paviljong saknas ännu på grund av brist på medel, men man hoppas att kunna lösa denna fråga så småningom och helst då i samband med skjutbanans förflyttning till en mera centralt belägen plats.

Vid starten fick föreningen 50 medlemmar och har nu 91, varav 40 äro aktiva skyttar. Intresset är mycket stort och har inte avtagit efter kriget som på många andra håll, vilket bäst visas av att medlemsantalet under senare år praktiskt taget varit oförändrat. Ungefär var åttonde invånare i kommunen är medlem, och det torde inte finnas många platser i landet, som kan uppvisa en så im-

ponerande siffra. Sedan 1943, då verksamheten på allvar tog sin början, har föreningen haft sju vandringspris, och av dessa har endast ett blivit definitivt erövat, vilket visar jämnheten hos skyttarna. En årligen återkommande fältskjutning om ett vandringspris äger rum mellan föreningen och Vaddö.

Den första styrelsen hade följande sammansättning: hemvärnschef Tor Strömberg, ordförande, hemmansägare Viktor Österberg, sekreterare, byggmästare Harald Nilsson, kassör, stenhuggare David Kämpe, v. ordförande, och bagarmästare Gustav Bergmark, v. sekreterare.

Nuvarande styrelse består av: lantbrukare Bertil Karlsson, ordförande, lantbrukare Gösta Juhlin, sekreterare, lantbrukare Sune Mattsson, v. ordförande, lantbrukare Erik Jansson, kassör, och droskägare Arne Sjöblom, v. sekreterare.”

Känd och okänd riksdagsman

Av Jerker Persson

När vi på Björkö och Arholma talar om "riksdagsmannen" så menar vi skeppsedaren *Matts Pehrsson* (född 1796) i Öster Edsvik. Han var riksdagsman i bondeståndet från 1840 till 1869, då han dog under pågående riksdag. Han var fullmäktige i Riksbanken och ledamot i flera tunga utskott. Efter representationsreformen 1866 satt han i andra kammaren.

Det mest påtagliga minnet av hans politiska verksamhet är landsvägen på Björkö, som han lyckades driva igenom i riksdagen med hjälp av bra kontakter och inte så lite förslagenhet. Han hade utpräglat intresse för det som rörde hembygdens näringar, främst allmogeseglationen.

Amiralen

Det är just Matts Pehrssons starka lokalintresse som har bidragit till de negativa omdömen som finns om honom. Så sent som i Svenskt Biografiskt Lexikon (1990-talet) kan vi läsa:

(...) "I hemsocknen var den viljestarke P. respekterad men också fruktad, och en rik anekdotflora har skapats kring hans person. Även i rikspolitiken blev "amiralen" – så kallades ofta P. med hänсыftning på hans engagemang för örlogsflottans tyngre enheter – en välkänd profil. Här var det inte minst det pösande övermodet och talekonsten, ymnig men ej sällan oklar och med "bålstora fraser", som väckte uppmärksamhet. Många liberaler såg i honom en representant för de "inskränkta huvuden" vilkas lika ohöjda som snäva intressepolitik stod i vägen för en nödvändig samverkan mellan borgare och bönder. Denna kritikernas bild av P. har i icke ringa mån också blivit eftervärldens."

Victor Gottfrid Granlund, som var arkivarie i riksarkivet, gav anonymt ut skriften *Andra kammarens män under riksdagarna 1867-1869*. Där ger han Matts Pehrsson detta beska omdöme:

"Han är allmänt bekant sedan förra bondeståndets tid under namnet 'amiralen', hvilket han erhållit till följd av sitt uteslutande intresse för frågor angående sjöväsendet. Någon duglighet, ens i dessa ämnen, kunde för öfrigt ej upptäckas. Förr liberal, på senare tiden färglös, hyllade han frihandel och – frihet från dödsstraff för mördare."

Arholmabonden

Men Matts Pehrsson är inte Björkö-Arholmas ende riksdagsman. Han är inte ens den förste. Redan på 1789 års riksdag representerades Bro och Vätö skeppslag av en då välkänd person på våra öar: *Olof Ersson Ahlmann* (1734-1790), skattebonde och lotsälderman på Arholma.

Den riksdagen hade stor historisk betydelse. I första årgången av *Hundare och skeppslag* beskriver P. M. Lijnsing den så här:

”Gustaf III började krig med Ryssland 1788. Han kom i svårt läge genom en sammansvärjning, det s. k. Anjalaförbundet, och ett angrepp mot Bohuslän och Göteborg av danskarna. Kungen mötte faran oförskräckt och rådigt och tillvann sig de ofrälse ståndens gunst. Vid riksdagen 1789 utnyttjade han söndringen mellan adeln och de ofrälse stånden och lyckades genomdriva en förenings- och säkerhetsakt, som gjorde honom nästan enväldig. Ständerna åtog sig ansvaret för den statsskuld på 21 mill. rdr, kungen ådragit riket, men beslöt att förvalta den genom sina fullmäktige i ett riksgäldskontor. Ny bevillning genomdrevs till nästa riksdag, d. v. s. på obestämmd tid. En följd av denna riksdag blev att rikets råd upplöstes efter att ha bestått i 500 år; det ersattes i rättegångssaker av en högsta domstol. Adeln miste en del privilegier; alla stånd skulle t. ex. äga rätt att förvärva frälsejord, dock ej säterier. Allmogens skjutsningsbesvär fördelades jämnare. Denna riksdag var en av de stormigaste.”

Och mitt i stormen satt en bonde från Arholma!

Björkö-Åland 1959

Kjell och Birgitta Ström, sommarboende i Lervik, har skänkt hembygdsföreningen skriften *Med bilen till Åland*, d v s den broschyr som Rederiaktiebolaget Slite gav ut, när det öppnade färjetrafik mellan Simpnäs och Mariehamn.

Vi får veta att m/f Slite ”är en till bilfärja ombyggd lastbåt och erbjuder begränsad komfort. För passagerare finns emellertid däckssalong, där de som så önskar kan beställa kaffe, te, pilsner och läskedrycker samt smörgåsar och konditorivaror.” Det fanns även ”tobaksvaror, spritdrycker och vin till försäljning ombord.”

M/f Slites däckssalong ingår i dag som en del av den byggnad som rymmer kiosken och caféet i Simpnäs.

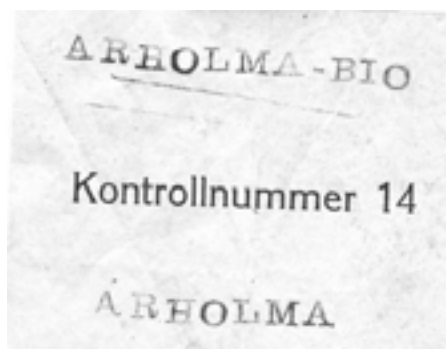
Under sommartid avgick färjan två gånger dagligen från Simpnäs, kl 11 och kl 19. Resan till Mariehamn tog tre timmar och kostade 25 kr tur och retur för en vuxen passagerare. Det kostade 15-40 kr att ta med sig bilen, beroende på hur stor den var. Den som cyklade klarade sig undan med 2 kr.

Även annonserna är av lokalhistoriskt intresse. I Elmsta fanns både Uplandsbanken och Göteborgs Bank, där man kunde ”köpa resevaluta och ordna övriga bankaffärer”. Vi hittar även en fin bild på Simpnäs konditori, som beskrivs som ”ett lämpligt utflyktsmål” med ”härliga bad” och ”utsikt över Ålands hav”. Om bensinen började tryta kunde man stanna till vid OK-macken vid Konsum Björkö, som var ”öppen vid alla färjetider”.

Biograf på Arholma

Arholmaprofilen Gunnar Sjöström hade en yngre bror Paul, som dog 1948, endast 18 år gammal. Han skulle inom kort ta studen-

ten på Södra latin. Paul bodde större delen av sitt liv på Söder med sin mor Martha, men varje längre skollov vistades de i det sjöströmska hemmet vid Österhamn på Arholma. Han var en samlare utöver det vanliga, och ett av hans favoritområden var *biobiljetter*. Hans samling består av två pärmar, en för Stockholm och en för övriga landet. Stockholmspärmen omfattar ca 110 biografier, sorterade från Alcazar till Victoria, och landsortspärmen ca 305, sorterade från Adelsö till Övertorneå. Totalt innehåller pärmarna kanske 1 500 biljetter, eftersom han samlade olika typer av biljetter från samma biograf, t. ex parkett, balkong och matiné.

Den enklaste biljetten hör våra öar till. Den är 60 x 45 mm och är stämplad med texten ARHOLMA-BIO, ARHOLMA. Kontrollnummer 14. Den noggranne Paul Sjöström har skrivit intill biljetten: "Militärbio. Omkr 100 platser". Med största sannolikhet är biljetten från början av 1940-talet. Är det någon av er som vet mer om denna biograf, som alltså rymde 100 åskådare?

Hembygdsförening!!

Vid det senaste årsmötet motionerade Carl-Olov Cederblad för att föreningen skulle byta namn till *Björkö-Arholma Hembygdsförening*. Efter en ganska lång diskussion sa årsmötet ja till det nya namnet.

Föreningen är sedan många år medlem i Sveriges Hembygdsförbund och har haft stor nytta och glädje av anknytningen till

hembygdsrörelsen. Därför kändes det nya namnet rätt, tyckte flera medlemmar.

Det är bara namnet som ändras. Verksamheten kommer att vara densamma. De gamla trevliga stadgarna från 1959 klarar gott ett namnbyte. Syftet med föreningen är att "*verka för att bevara ortens egenart, samhällsstruktur och sunda utveckling samt för befolkningens lugn och trivsel*".

Björkö-Arholma Hembygdsförening kommer att arrangera valborgs- och midsommarfester, kulturaktiviteter, hembygdsforskning och programkvällar. Och puffa på myndigheter och andra, om så behövs.

Tidningen *Våra öar* är det senaste tillskottet i hembygdsföreningens verksamhet. Den kommer att nå alla medlemmar med ett sommar- och ett vinternummer.

Gör som de flesta som har sitt tillhåll på våra öar - bli medlem i Björkö-Arholma Hembygdsförening. Det kostar bara 50 kr per år och betalas enklast på pg 497191-7.

Hembygdsforskning pågår

Hembygdsföreningens studecirkel *Björkö förr* har gjort paus den gångna hösten och vintern, men några av dem som deltog i cirkeln har forskat och skrivit på egen hand. Carl-Olov Cederblad har skrivit om lotsar och fyrväsen, och den uppsatsen dyker sannolikt upp i nästa vinters *Rospiggen*. Nu har Carl-Olov börjat samla material om våra skolor och kolonier, och han tänker inte glömma bort vad barnen kan ha haft för sig.

Siri Dahlberg har samlat material om folk-rörelser och föreningsliv på öarna, och Jerker Persson har försökt komma riksdagsmannen Matts Pehrsson och storredaren J A Johansson närmare inpå livet. Han är också intresserad av Björkö's äldsta historia. Att Birkhe var en egen tingslag är spännande och alltför lite utrett, tycker han.

Ingen av dem utlovar en hembygdsbok, men i varje nummer av *Våra öar* skall det dyka upp artiklar och notiser som belyser öarnas historia. Sådant material kan ju med tiden redigeras till något större. När föreningen får fart på sin hemsida, så kommer även den att innehålla historiska fakta.

Är det fler som har forskar- och skrivklåda? Eller är det rent av någon som har färdiga skrивerier i byrålådan. Eller gamla bilder? Hör av dig till *Våra öar* om du vill komma med i forskarlaget. Prata i så fall med Jerker Persson, som till vardags finns i röda villan vid infarten till hembygdsgården. Han har telefon 0176-915 55.

Ny Arholma Handel

Nu har ytterligare en "sommarhandlare" lämnat Arholma Handel. Men arholmaborna ger sig inte. De vill ha en åretrunt-affär för att kunna bo kvar ön och för att ge service åt alla besökare.

Arholma Ekonomiska förening har alltid stöttat och hjälpt öns handlare. Nu har föreningen tagit över hela verksamheten. Under vintern har Sara Grebäck-Linell varit föreståndare och tagit emot beställningslistor.

Nu har hon lämnat över till butikens nye föreståndare, som heter Lasse Broberg. Han bor på ön och har bytt resorna till jobb i Norrtälje mot säsongsstress på idylliska Arholma Norra brygga.

Till att börja med gäller vintertiderna i butiken. Det betyder att Lasse har öppet några timmar tre dagar i veckan. När vårsolen så småningom väcker skärgården kommer han att öka öppethållandet.

För aktuell information om öppettiderna, ring telefonsvararen 0176-56010.

Foto: Magnus Ugglå

Ny Björkö-Arholma-karta

Den nya utgåvan av Björkö-Arholma-kartan blev klar strax före jul.

Den innehåller flera bra nyheter: öarna är flygfotograferade och terrängen ligger som en ljus bottenton på kartan. Dessutom är höjdkurvorna för var femte meters stigning markerade.

Vi hittar även många nya och förändrade ortnamn och några nya, fina akvareller av Lasse Holm.

Du kan köpa kartan i Barometern i Backa eller i Sjömannaföreningens museum. Till sommaren finns den även i Simpnäs-kiosken. Priset är 150 kr.

Minneslund på Arholma

Arholmaborna har kämpat länge för en egen begravningsplats. För sex år sedan bildade man Föreningen Arholma Minneslund i hopp om att kyrkan skulle acceptera öbornas önskemål, men efter många år sa kyrkan nej. Man saknade pengar och ville inte ha en kyrkogård till i församlingen.

Föreningens ordförande, Sylvia Manners, berättar för Våra öar att man då bildade Stiftelsen Arholma Minneslund, som har ansökt hos länsstyrelsen om att få anlägga en enskild minneslund. Den kommer att ligga på Talluden, i sluttningen ner mot vattnet

Blekunge skola?

Vi har fått denna efterlysning från Kaj Wicklander: "Mellan 1885-1900 var det småskola i Blekunge huvudbyggnad. En av lärarinnorna hette Laura Lewedahl och gifte

sig senare med en skeppare från Strömsbacken. Jag söker skolkort och annan information om småskolan. Kontakta mig eller Våra öars redaktion om Du har något att berätta om Blekunge småskola."

Kaj Wicklander, Rådmansgatan 4, 114 25 Stockholm. Tel 08-21 56 40, 0176-910 53, 070-749 62 80

Tavlorna tillbaka

Var är alla tavlorna, var det många som frågade i somras. De saknade Harald Lindbergs konstverk som brukar hänga runt väggarna i hembygdsgården. Alla tavlorna var nerplockade. Ingen verkade veta varför, och ingen visste vart de tagit vägen.

Dess bättre var det inget ont öde som drabbat samlingen. Alla tavlorna var inne på Konsthallen i Norrtälje för renovering. Nu är de på plats igen, i nya ramar och rena passepartouter.

Ny lag om medlemsregister

Björkö-Arholma hembygdsförening är enligt Personuppgiftslagen (PUL), som gäller sedan 1 oktober 2001, skyldig att informera sina medlemmar om vilka uppgifter som finns om dem i medlemsregistret.

Registret innehåller namn, adress och postadress för varje medlem i föreningen. Dessutom finns det ett och annat telefonnummer. Syftet med registret är att föreningen skall kunna skicka ut information, inbjudningar och kallelser som rör föreningens verksamhet. Ansvarig för registret är Lena Svenonius, Öster Edsvik, 0176-916 70. Meddela henne om du har invändningar mot att förekomma i registret.

Redaktion

Jerker Persson och Lena Svenonius, Adress: Svenska Manus, Marum 4303, 760 42 Björkö.

Tel: 0176-915 55 (JP) och 916 70 (LS), E-post: edsvik@spray.se

Ring gärna om du har synpunkter på tidningens innehåll. Du är välkommen med egna bidrag.